

УДК 34:008(477)

І.В. ДМИТРИЄНКО, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ПЕРВІСНА УКРАЇНСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПОЧАТКОВІ ФОРМИ ХУДОЖНЬО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ, КУЛЬТУРИ ТА ЇХ АРТЕФАКТІВ – ПЕРШООСНОВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО СВІТООСМИСЛЕННЯ

Ключові слова: українська правова культура, художньо-правова свідомість, культура, артефакти, нормативно-правове світо осмислення

За первісної української правової культури найактивнішою формою правового буття, правової свідомості та культури було мистецтво, актуально презентоване у правових ритуалах та обрядах, які синкретично поєднували в собі вербальне, музичне, образотворче, пластичне, декоративно-прикладне правове начало суто нормативного світоосмислення, тобто мистецтво набуває статусу художньо-правового. За ідеями та визначеннями прогресивних науковців, джерела відносно самостійного художньо-правового бачення світу починають активно формуватися до доби палеоліту.

Найбільш ранні з відомих людству зразки первісного образотворчого художньо-правового мистецтва (за всієї умовності цього визначення щодо цієї доби) датуємо 40-30 тис. рр. тому: це живописне зображення двох ланей у печері Шаффо у Франції, автентичні малюнки часів пратрипільської правової культури – найдавніші архетипи світової та української правової культури. Вони віддзеркалюють процедуру типово правових *відносин первісної людини з природою*, що ідентифікували не просто магичні або естетичні дій,

а інтерпретували акт художньо-правової верифікації світу у бажаних автору екскурсах та регулятивних проекціях майбутнього. Отже, такі дії первісних художників ідентифікували, фактично, акти художньо-правової свідомості, створюючи художньо-правові норми правового регулювання за типовими за тих часів формами міфологічної правової свідомості, формування котрої відбувалось за всього періоду становлення та розвитку первісної української правової культури, та є її істотною фундаментальною нормативно-правовою та ідейно-світоглядною ознакою.

Дана тематика пов'язана з основними напрямками сучасних державно-правових перетворень та досліджень, з держбюджетною темою науково-дослідних досліджень Київського національного дослідницького університету ім. Т. Шевченка «Формування механізму адаптації українського законодавства у галузі захисту прав і свобод громадян до законодавства Європейського Союзу».

Нам не вдалось виявити ані іноземних, ані вітчизняних досліджень становлення та розвитку початкових форм первісної української правової культури як загальносвітової ні у загальному контексті, ні у будь-якому конкретно-історичному зокрема тощо. Тому метою статті є визначення, інтерпретація та верифікація у теоретико-практичному контексті становлення й розвитку різноджерельної природи початкових форм первісної української правової культури як загальносвітової, її форм. Її новизна полягає у тому, що вперше в історико-правовому контексті запропоновано аналіз становлення початкових форм української художньо-правової свідомості та культури як першооснов українського нормативно-правового світоосмислення, цілепокладеного у світові основи української правової культури, українського правотворення та вітчизняної правореалізації; окреслена конкретно-історична специфіка їх становлення та розвитку, враховуючи відповідні часо-просторові характеристики.

Багатство та різноманітність малюнків, єднання в них регулятивно-правової симво-

ліки та нормативного реалізму – це свідчення чіткого вияву власне нормативно-правового мислення, формування здатності до законодавчо подібного узагальнення, свідчення того, що первісна людина прагнула не будь-як, а *типово нормативно* підкорити собі світ, який її оточував. За багатьох випадків на малюнках є символічні зображення ран, що нанесені саме людиною. У зв'язку з цим варто ще раз згадати про синкретичну сутність первісного художньо-правового мистецтва, про те, що малюнок був складовою частиною типового культурно-правового ритуалу, що передував полюванню. Рани на малюнку для людини були міфологічно-правовим передбаченням-проорокуванням (або нормативним задобрюванням) того, що має статися, були певною запорукою успішності майбутніх дій. Більшість наскальних зображень доводять, що виконано їх було за допомогою допоміжних засобів - різця або гострої палиці. Тобто, людина у процесі художньо-правової діяльності починає перетворювати саму природу, починає процес створення власного рукотворного художньо-правового світу першими правовими артефактами первісної правової свідомості та культури – різцем та гострою палицею, які є водночас інструментами художньо-законодавчої «діяльності» за часів української первісної правової культури.

Художньо-правове мистецтво палеоліту було здебільшого зорієнтовано на те, що мало найважливіше значення для людини - зображення тварин - *об'єктів полювання* – як *артефактових першооб'єктів та архетипових інструментів правових відносин з природою, а одтак першооб'єктів правової свідомості та культури*. Але вже у той час людина починає зображувати себе, що є свідченням самих початків процесу самоправоусвідомлення власне людської нормативно-правової сутності, осягнення нормативних розбіжностей між людиною та природою. Доба матриархату (правова культура доби матриархату) та домінування потреби виживання визначали й таку тематику малюнків,

як родючість, плідність, жіноче начало, у зображенні якого на перший план виходить перебільшення ознак статі (за практичною відсутністю рис обличчя).

Своєрідною за «законодавчою» типовістю спробою усвідомлення зв'язку нормативних дій та правових наслідків, як і своєрідною спробою залишити свій моральний слід, називаємо у художньо-правових відбитки рук (чорною або червоною фарбою) та так звані «макарони» (пучки паралельних хвилястих ліній, що накреслені рукою або тонкою палицею). Синкретичність української правової культури зазначеної доби зумовила й потяг до створення нормативно-фантастичних зображень, що нерідко поєднували риси звіра та людини або декількох тварин. Можна припустити, що у такий специфічний спосіб людина намагалася правоусвідомити різні нормативні зв'язки всього існуючого у світі, що суттєво різняться за правовими ментальностями та ідеологіями свтосприйняття та світоосмислення. За ідеями та твердженнями дослідників, визначаємо 35/30-17 тис. рр. тому - тим конкретно-історичним етапом становлення та розвитку української правової свідомості та культури, коли починає вдосконалюватися техніка фарбованого малюнка. Він остаточно стає поліхромним, закріплюється типово художньо-правова традиція зображення фігур у просторі, котрий осмислюється за типовими нормативно-правовими традиціями та формами художньо-правового її віддзеркалення (тіло - у профіль, копита, роги, інколи голова - у фас). У цьому відношенні можна презентувати за активним розвитком будь-яких активних процесуальних дій за певних конкретно-історичних періодів початкового становлення та розвитку української правової культури архаїчні початки українського процесуального права, здійсненого як правосвідомість та презентована у художньо-правовій культурі, її артефактах та архетипах.

Саме таким ми презентуємо період близько 17-15 тис. рр. тому (солотрейський), котрий позначений великими зрушеннями у

практиці художньо-правового бачення та відображення нормативного світу. Культурно-правові образи закарбовуються у русі та в різних позах. Нормативно-правові досягнення правової свідомості того часу полягає в тому, що людина починає відтворювати світ у нормативно-правовій дії, і за допомогою світлотіні, штрихування, намагаючись відтворити об'єм.

У період близько 15-10 тис. рр. української правової культури тому (період Мадлен) малюнки стають детально проробленими, фігури зображуються вже у різних типах руху та різноманітних зв'язках між собою, відтворюючись у гігантські ансамблі. Враховуючи те, що первісний «живопис» не створювався з натури, а, фактично, абстрактно, це є безумовним підтвердженням більш розвиненої культурно-правової пам'яті, розвиненої правової психології та ідеології.

Наприкінці палеоліту - початку неоліту починає розвиватися гончарство. Самою практикою людської діяльності гончарству судилося стати не тільки утилітарною, але й високохудожньою сферою виробництва, врегульованого масово вживаними правилами поведінки – нормативно-правовими зразками поведінки, певним чином справжнім культурно-правовим завоюванням світу виробництва принципово нових правових артефактів, нормативно-правових уявлень людини про світ. Сам процес виготовлення гончарної продукції вимагав створення такого механізму правового регулювання виробничих відносин, котрий був би набагато досконалішим, ніж механізм правового регулювання українською звичаєвою правовою свідомістю, та цим механізмом все більше ставали давні пам'ятки вітчизняного писаного статичного права [1].

Фундаментальною нормативно-правовою роллю у житті людини того часу є спочатку архаїчні, потім все більш та більш канонічні релігійні уявлення, бачення в усіх подіях впливу надприродних сил, що відбилися у прикрашенні виробів гончарства орнаментом символічного значення. Форма символічної

правової культури є першою справжньою формою нормативно-правової культури, котра у подальшому розвивалась та ставала умовно світською, продовжуючи залишатися суто релігійно-правовою. Водночас поява знаків-символів типово правової української культури була й ознакою того, що людина прагнула відтворити не сам предмет правового віддзеркалення, намалювати його подобу, а відобразити його ідейно-світоглядну внутрішню сутність та глибинний нормативно-правовий зміст.

Орнамент мав надвелике значення для людини та права ще й тому, що фактично вперше було досягнуто симетрію та композицію візерунка, а разом із тим – *симетрію, асиметрію та опозицію української правової культури з іншими культурами, їх носіями та правосвідомостями*. Якщо наскальний малюнок створювався по пам'яті як закарбування дійсного або прогнозованого, то в орнаменті такої реальної бази не було. Тому орнамент можна ідентифікувати першим первісним нормативно-правовим архетипом правової культури власне творчої регулятивної уяви та фантазії. У сфері орнаменту людина також накопичувала досвід зображення геометричних фігур та малих за масштабом зображень, котрі вимагали певних регулятивних правил при малюванні, що вимагало певної нормативно-правової регулятивності та інтенсивності та територіального масштабування. Така процедура свідчить про початкову локалізацію певних культурно-правових орнаментів як таких нормативно-правових, що малюються тільки на певній території мешкання певних давніх спільнот, відмінних одна від одної. Отож, за певною специфікою, сюжетними лініями, особливостями композиційної структури орнаментів можна визначити первинні локальні структури ментально-правового регулювання суспільних відносин – типово правові структури свідомості, які пізніше сформувались у світові правові системи правової свідомості як типово національні.

Ще однією зі спроб відтворити значущі

для людини художньо-правові об'єкти в об'ємній, наочній формі, максимально наближеній до нормативно-правової реальності, була первісна скульптура. У контексті тієї доби скульптура стає також показником опанування людиною природних матеріалів, показником її все більш зростаючих сил у підкоренні природи. Увага людини до себе, до питань правового походження саме людської спільноти, нормативного місця людини в природі відбилися у невеликих статуєтках тварин - як реальних, так і фантастичних, та особливо у так званих «палеолітичних венерах» із каменю, кістки, глини. Сам факт їх надзвичайного поширення свідчить про велике значення образу Матері, образу плідності та життєдайності. У цих первісних скульптурах про поступове збільшення типово ідеологічного опосередкування творчого становлення та розвитку української правової культури свідчить збільшення ознак жіночої статі, фактична відсутність кінцівок, рис обличчя (а інколи й голови), що є водночас не свідченням відсутності вправності у роботі з матеріалом.

Накопичений досвід нормативно-правового образного, символічного та, власне, художньо-правового бачення світу, абстрактні нормативно-правові поняття, що вже були досягнуті людською спільнотою, згодом потребували й більш конкретних та інформативних форм закріплення не тільки на вербальному, а й на писемному рівні статичного права. У цьому аспекті першою формою *нормативно-правової «праписемності»* стала піктографія, де предмети та явища світу зображувалися схематичними малюнками. Поступова еволюція *нормативно-правової писемності* привела до виникнення нормативно-регулятивної ідеографії, зорієнтованої на зображення знаків регулюючих слів та нормативних понять. Це позначало, що спільнота вже була спроможна виділити з себе тих її владних представників, які були б носіями та передавачами нормативно-правового знання, візуалізованого у артефактах правової свідомості та культури, як початку процесу пра-

вової освіти, що триває досі.

З переходом до осілого способу життя та з розвитком релігійних уявлень починає свою еволюцію архітектура як типова нормативно-правова. Політеїстичні, анімістичні вірування одушевляли увесь світ, тому в первісній людини не було потреби будувати великі «житла» для духів та богів, відділяючи простір їх буття від власного. Але були місця, де людям було зручніше спілкуватися з іншим світом, де духи та душі прихильніше ставилися до людей. Такі окремі ділянки простору - капища - наділялися сакральним, священним значенням як місця спілкування людей та духів, як квазиартефактів української правової культури. Капища мали гігантські форми, що специфічно відбивали надвелике значення, що надавалося владним правовим культам померлих, релігійним обрядам та церемоніям.

Надвисокого розвитку первісна архітектура набула за часів бронзового віку, як правило, її визначають як мегалітичну архітектуру (від мега - великий, літос - камінь). За ідеями дослідників, таким чином, на території сучасній Україні, за часів бронзового віку існувала мегалітична правова культура. До наших часів збереглося декілька типів мегалітичних споруд - менгіри, дольмени та кромлехи - типові артефакти мегалітичної правової культури. Менгіри (від бретонського теп - камінь та піг - довгий) - вертикально поставлені довгі та вузькі камені розміром від 1 до 20 метрів, вагою до 20 тонн, інколи на них є сліди грубої обробки. Відомі менгіри у Західній Європі, Північній Африці, Індії, у Сибіру та на Кавказі, в Карпатах. Найбільший такий первісний архітектурний пам'ятник розташований у Бретані. Іноді менгіри зібрані в групи, найбільша група менгірів (завдовжки 4 км) також розташована у Бретані. Дольмени (від бретонського стил та камінь) - поховальні будинки з кам'яних плит із плескатим дахом. Як і менгіри, вони були безпосередньо пов'язані з культом померлих. Дольмени, що збереглися до нашого часу - Нью-Грендж в Ірландії, споруджений близь-

ко IV тис. до н. е., та розташовані неподалік такі ж масштабні могильні пагорби Кноут та Доут, на колишніх стоянках Трипільської правової культури. Кромлех (від бретонського круг та камінь) - кругові гігантські огорожі з каменів, на яких лежать кам'яні плити.

Досліджуючи первісну українську правову культуру давніх цивілізацій на території сучасної України, слід сказати, що підвищення ефективності сільського господарства, збільшення додаткового продукту, виникнення міст, постійна централізована влада, яка визначала соціальні відносини, фіксована територія проживання – яскраві показники якісного становлення та розвитку української правової культури - вважаються базовими прикметами перших українських цивілізацій, що збереглися до сьогодні. Перехід до цивілізаційного життя супроводжувався нормативно-правовою спеціалізацією діяльності членів суспільства, ускладненням його соціальної структури, соціальною та майновою диференціацією населення, утвердженням та закріпленням соціальної корпоративності. Сформувався інститут спадкоємності правової влади, до складу якого входили правителі та жерці, а разом із цим й спадкоємність української державно-правової культури як певної конкретно-історичної україноментальної основи сучасної правової культури. У цьому плані конкретно-історичні властивості (за хронологічними періодами її становлення та розвитку) української правової культури презентуємо численними конкретно-історичними основами, що є першоскладовими сучасної спадкоємності української правової культури, які ніколи не згаснуть, та постійно модернізуватимуться у все більш та більш сталі сучасні духовно-правові основи, побудовані на давній українській правовій ментальності. Саме вони формують природні тенденції правових трансформацій. Ретельне вивчення конкретно-історичних трансформацій первісних форм української правової культури здійснених у минулому, дозволить визволитися від давніх негативних властивостей та змоделювати сучасний право-

вий розвиток з їх урахуванням.

Процеси виникнення української правової цивілізації були досить різними. Найперше вони сформувалися в землях з найбільш сприятливими природно-географічними умовами. Становлення їх пов'язано з сухим кліматом, високими температурами повітря й одночасно з невеликою кількістю опадів та наявністю річок. Там, де розвивалося штучне зрошення, ці процеси відбувалися набагато швидше. Сталість у забезпеченні продуктами харчування, підвищення добробуту людей, поліпшення побутових умов сприяли збільшенню кількості населення, формували високий цикл соціальної активності первісної української правової культури. Вдосконалення землеробства вимагало селекційної роботи, проведення астрономічних спостережень, котрі дозволяли би передбачити природні явища, ситуації, що сприяли чи були б несприятливими для отримання врожаю, а це призводило до ускладнення нормативного регулювання. Суспільство в цілому орієнтувалося на традиційне життя, не прагнуло активних життєвих змін. Але надзвичайно важливим було вдосконалення знарядь праці, технології виробництва. Це спонукало до пошуку нових правових знань, техніко-правових розробок, отже, було стимулом до правової науково-правової творчості.

Ті, хто цим займався, посідали в суспільстві поважне місце, їх вважали обраними, від них залежало вирішення майже всіх значних проблем – так виникли вторинні суб'єкти правової культури (юридичні особи), які на відміну від первинних суб'єктів правової культури (фізичних осіб) намагалися ідеологічно, або у інший спосіб штучно себе стверджувати за рахунок зменшення прав первинних суб'єктів. Як правило, такими людьми були жерці – найпервинні суб'єкти правової культури. Саме вони займалися астрономією, медициною, математикою, фармакологією, психологією тощо. Магічно-правові знання забезпечували їх владу, дозволяли розробляти ідеолого-правові, міфологічно структуровані регулятивно-«законодавчі» настанови.

Провідне місце жерців у давніх цивілізаціях, їх керівна роль пов'язана не тільки з тим, що вони були інтелектуально-правовою елітою суспільства. Вони поєднували ці знання з релігійно-міфологічною правосвідомістю, були вчителями, посередниками між людьми та богами, вважалися найбільш наближеними до богів, знали їх волю і передавали її людям, пояснювали, налаштовували на беззаперечне нормативне виконання. Вони розробляли та впроваджували в повсякденне життя типово архаїчно-правові моральні норми, правила взаємодії в певних соціальних колах, зразки поведінки, життєві канони. Потреба у фіксуванні набутих владно-правових знань з метою їх збереження та передачі майбутнім поколінням, закарбування норм архаїчних нормативно-правових взаємовідносин у суспільстві обумовило й розвиток писемності та орієнтацію людини на беззаперечне виконання всього того, що затверджено в письмовому вигляді, тобто виникнення писаних правил як праобразів сучасних законів. Писемні тексти правил поведінки фіксували ті ідеальні положення, за якими повинні були будуватися державне та індивідуальне життя, в них підкреслювалася перевага консервативних, догматично-правових начал. Атмосферу давніх цивілізацій визначала канонічність, присутня і в спілкуванні між людьми, і в їх стосунках з богами та природою. Тому властивості та характеристики давніх українських цивілізацій інтерпретуються у властивостях первісної української правової культури: канонічність, нормативно-правова націленість на типовість у регулятивних можливостях її духовних і матеріальних архетипів та артефактів, стійка зорієнтованість на монархічну форму правової свідомості та культури за домінування республіканських форм.

Усвідомлення цінності людини, значущості її дій та збереження природних основ життя, його природного виміру зумовили затвердження за релігійними віруваннями стійких зоантропоморфних та антропомор-

фних начал в первісній українській правовій культурі - боги в давніх цивілізаціях являли собою істоти, що об'єднують природне (тваринне) й людське. Саме від богів, відповідно до української віри, залежало, чим люди мали право володіти і займатися на землі. Вони керували всіма діями людини, давали знання, визначали порядок і норми життєдіяльності, створювали міста, держави, вирішували питання життя та смерті тощо. Політеїзм був основою української релігії та правової культури того часу. Поступово, через диференціювання первинними суб'єктами первісної української правової культури природних явищ за їх впливом на соціальне життя, виникла ієрархія богів, був сформований пантеон богів. Цьому сприяло те, що боги вважалися творцями і покровителями держав на колишній території України, важливою умовою виживання яких були порядок, підпорядкованість, ієрархія. Саме ієрархія богів збігалася з фундаментальним розмежуванням та підпорядкованістю в соціальному українському житті. Не випадково найбільш наближеними до богів були ті, хто перебував на вищому щаблі суспільства – князі та князівська верхівка, які обожнювалися, жерці та герої - ті, хто втілював державний порядок і формував нову державно-правову культуру.

У давніх цивілізаціях помітною стає прагматична нормативно-правова раціональність, її вимагав увесь спосіб життя, починаючи від організації землеробської праці й закінчуючи державним управлінням, яка реалізовувалася у архаїчних писемних правилах поведінки – типових праобразах сучасних законодавчих актів. Але раціональне начало тоді органічно поєдналося з образно-емоційним. Тогочасній людині притаманна міфологічна правосвідомість, міфологічна правова культура, в основі якої знаходиться образно-чуттєве правосвітосприйняття. Саме тоді правові міфи набувають найбільшого поширення. Необхідність постійного піклування про захист власної території, потреба в розширенні меж держави наддали давнім

праукраїнцям войовничого характеру. Численні війни примушували застосовувати монументальні, догматично-правові начала в усіх життєвих сферах, завдяки чому забезпечувалося збереження досягнутого, підкреслювались могутність і сила держави, формувалась домінанта монархічної форми правової свідомості та культури.

Отже, первісна українська правова культура давніх цивілізацій формувалася як землеробська та скотарська, прикметами якої були традиційність, релігійно-міфологічне підґрунтя, поступова втрата синкретизму, ієрархічність, канонічність, орієнтація на консервативність, войовничий характер, невіддільність від писемного типу. Її характеризує наявність прагматично-раціональних начал нормативно-правового регулювання суспільних відносин, помітне виокремлення людини від природи та позитивне правоусвідомлення власної значущості. Часовий простір існування давніх українських цивілізацій (або давніх цивілізацій на сучасній території України) достатньо умовний, тому що цивілізаційний рух відрізнявся різноманітністю, виникав та закінчувався в різному часовому відрізку. Регіональні особливості формування та еволюції давніх українських цивілізацій, дозволяють говорити про такі їх різноджерельні основи та різновиди – основи майбутніх державностей України, представлених у різних формах правової свідомості та культури: європейська, азіатська, власне українська та російська, які були цілепокладені, наприклад, Ю.М. Дмитрієнко в основу формули української правової ідіомі-правосвідомості норми права як європейськоцентрична, азіатськоцентрична, україноцентрична та російськоцентрична складові, та ми їх цілепокладаємо в основу української правової культури [2, 3].

Узагальнення процесів культурного життя, його орієнтирів та спрямувань стало основою виокремлення в світовій правовій культурі згодом її східного типу, фундаментом якого вважаються культури Давнього

Єгипту, Месопотамії, Давнього Китаю, Давньої Індії, Японії, Ірану. Останні дослідження феномену правової культури Давньої Греції, елліністичної цивілізації, Давнього Риму стали підставою об'єднання їх в єдине явище, що дістало назву «антична правова культура» - саме її вважаємо початком західного типу правової культури, до яких ми можемо впевнено та правомірно віднести й первісну українську правову культуру.

Її квазиносіями були, в першу чергу, античні місця на Південному березі Криму, пратрипільська, Трипільська та інші давні, у тому числі азіатські українські правові культури, що свідчить про те, що саме початкові, архаїчні форми української художньо-правової свідомості та її артефакти є природними першоосновами нормативно-правового та ідейно-світоглядного світоосмислення, правотворення та правореалізації за первісної української правової культури, тобто є водночас формами та артефактами – основами первісної української правової культури. Гадаємо, що подальше вивчення зазначених контекстуальних питань за визначеною логікою, цілеспрямованістю, тенденціями та аспектами сприятиме всебічному дослідженню української правової культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dmitrienko Yu. N. Going near study of synergetic of Ukrainian legal consciousness and culture - newest legal methodologies of management theory / Dmitrienko Yu. N., Dmitrienko I. V. // Materialy V mezinardni vedecko – prakticka conference «Moderni vymoznosti vedy – 2009» (27.01.2009–05.02.2009) Dil 5. Pravni vedy. Administrativa. Politicke vedy. – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2009. – S. 3-4.

2. Дмитрієнко Ю. М. Формула норми права у контексті механізму адаптації законодавства у сфері прав громадян України до законодавства Європейського Союзу / Ю. М. Дмитрієнко // Держава і право : зб. наук.

праць. - 2006. - Вип. 33. –С. 45-53

3. Дмитрієнко Ю. М. Формула норми права у контексті синергетики правосвідомості / Ю. М. Дмитрієнко // Ученые записки Таври-

ческ. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – 2006. – Т. 19 (58). – № 2. (Юридические науки). – С. 9-13.

Дмитрієнко І. В. Первісна українська правова культура: початкові форми художньо-правової свідомості, культури та їх артефактів – першооснови нормативно-правового світоосмислення / І. В. Дмитрієнко // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 112–119 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09divnrc.pdf>

Досліджується становлення та розвиток давніх форм української правової свідомості згідно хронологічної періодизації, розкрито основний зміст істотних конкретно-історичних періодів її розвитку, запропоновані деякі порівняльні характеристики, накреслені важливі тенденції вивчення.

Дмитриенко И.В. Первоначальная украинская правовая культура: начальные формы художественно-правового сознания, культуры и их артефактов - первоосновы нормативно-правового мироощущения

Исследуется становление и развитие давних форм украинской правовой культуры согласно хронологической периодизации, раскрыто основное содержание существенных конкретно-исторических периодов ее развития, предложены некоторые сравнительные характеристики, намечены важные тенденции дальнейшего изучения.

Dmitrienko I.V. initial the Ukrainian legal culture: initial forms of art - legal consciousness, culture and their artefacts - fundamental principles of normative-legal attitude

Formation and development of old forms of the Ukrainian legal culture according to a chronological periodization is investigated, the basic maintenance of the essential concrete historical periods of its development is opened, comparative characteristics are offered, the main aspects and tendencies of the further studying are planned.

Форум права